

Måste vi prata om rasismen?

I Sverige pratar vi mer och mer om rasism och främlingsfientlighet. På senare tid har diskussionen även lyfts inom IOGT-NTO. *Borde IOGT-NTO jobba mer mot rasism – och vad kan vi lära oss av rörelsens historia?*

TEXT OCH FOTO NATHALIE C. ANDERSSON

"Nazisterna var inte så skickliga på att diskutera",
säger Gösta Vestlund.

Tapeterna i rummet är slitna. De skulle bytas ut, en grupp NTO:are tillsattes för att fräscha upp lokalen, men arbetet tog tid och rann till sist ut i sanden. Och tapeterna bestod. Den här dagen år 1934 bryts mönstret på väggarna av med en lysande blågul flagga som hänger på talarstolen.

Flera i byn har samlats till mötet, NTO-lokalen rymmer ett 50-tal personer. Det händer inte så mycket i Gagnef och folk är nyfikna. De väntar – och så, äntligen, står prästen i predikstolen.

Men något är skevt. NTO-medlemmen Gösta Vestlund, 21 år, ser det också. Han sitter i publiken och ser att den svenska flaggans kors är utbytt mot ett hakkors. Och när den pensionerade prästen säger: ”Jag hoppas att den friska vind som blåser över tyska ungdomen även ska blåsa över den svenska”, så tycker Vestlund att det rimmar illa med verkligheten.

Han har precis fått besök av tre studenter som flytt Tyskland och som letat upp Gösta Vestlund i hans hus för att de hört att han talar lite tyska.

Studenterna berättade om SS-soldater som patrullerade gatorna i uniformer, judeförföljelser, möten om Tysklands storhet och stora bål där böcker eldades upp. Nej, några friska vindar kunde det inte sägas blåsa över Tyskland, reflekterar Vestlund. Och till slut kan han inte hålla sig. Han ställer en fråga till den nazistiska prästen:

– Ni är en relativt gammal man. Hur ska ni kunna förklara er för er herre när det blir dags?

Svaret uteblir, men efteråt kommer prästen fram till Gösta Vestlund. Han frågar om Vestlund vill studera.

– Det vill jag gärna, men jag utbyter inte mina åsikter mot en studentmössa, säger Vestlund.

Över 80 år senare sitter Gösta Vestlund, snart 102 år, i sitt vardagsrum i huset utanför Stockholm. Eftermiddagssolen skapar skarpa kontraster i hans ansikte när han funderar, pratar, minns.

Han berättar att han var sekreterare i NTO-styrelsen i Gagnef, att han och några andra brukade vara på de öppna nazistmöten som ordnades i Dalarna, för att visa att de inte höll med.

– Jag var med på många möten med nazister. Om nazisterna hade möten för sig själva, det brydde vi oss inte om. Men när det var möten där de bjöd in till diskussion, då gick vi dit. Det blev intensiva debatter, men nazisterna var inte så skickliga på att diskutera, säger Gösta Vestlund.

Han var politiskt aktiv och ledare i en politisk ungdomsklubb. Han skrev krönikor i lokaltidningen och brukade diskutera med gamla och unga.

– När jag kom från ett möte i kyrkbyn i Gagnef kom fem, sex, sju pojkar fram till mig och sa att om jag fortsatte i den stilen skulle jag ”få se på annat”. Jag sa ”gör det nu när jag är ensam”, för jag hade annars

denterna berättat för mig. Och att vi samlades var ett motstånd mot nazismen. Vi hade inte så lätt att förflytta oss, men en i NTO hade en T-ford som vi använde för att skjutsa folk till möten.

Ett möte slutade med att talaren kom av sig efter att han försökt läsa en vers av Heidenstam. Gösta Vestlund och hans kamrater på första bänken försökte sufflera talaren genom vers två och tre.

– Till slut blev det så pinsamt för honom att han avtågade, och så blev det inget möte.

Ett annat nazistmöte slutade med att talaren Birger Furugård, en känd nazistisk ledare, lämnade lokalen för att hämta polisen, den så kallade landsfiskalen i Floda.

– Han blev störd av vår diskussion och slutade prata. När han kom tillbaka med landsfiskalen så stod hela mötet upp och sjöng Internationalen.

”Jag utbyter inte mina åsikter mot en studentmössa.”

GÖSTA VESTLUND

ganska många vänner jag skulle kunna mobilisera. Men pojkarna gick därifrån.

Trots att Vestlund var engagerad i NTO:s styrelse kom det som en överraskning att det skulle hållas ett nazistmöte i deras lokal. Ordförande i föreningen hade bestämt det utan att kolla med resten av styrelsen.

– Det var jag väldigt kritisk mot. Hade ordförande tagit upp frågan hade nog en del protesterat. Men en del hade nog tyckt att det inte var en så stor sak, att det bara var en gammal präst som skulle prata. Vi hade inga principiella diskussioner. NTO-ledningen ville strikt hålla sig till NTO:s uppgifter som de ansåg var nykterhet och studieverksamhet, säger Gösta Vestlund.

Ändå var de några NTO:are som åkte runt på olika möten.

– Jag ville berätta för andra vad som hände då i Tyskland, det som de tyska stu-

Kampen mot främlingsfientlighet har varit mer eller mindre tydlig genom nykterhetsrörelsens historia. När IOGT startades i USA i mitten av 1800-talet så var rörelsen för avskaffandet av slaveriet, och bjöd in färgade och kvinnor att vara medlemmar.

När den allmänna rösträtten drevs igenom i Sverige 1921 så var de stora folkrörelserna med på tåget, och bland dem IOGT och NTO.

– Man hade en självbild av att man varit med och kämpat fram demokratin, säger Staffan Hübinette, IOGT-NTO-medlem och lärare vid Tollare folkhögskola.

Därför var det extra viktigt för nykterhetsrörelsen att leva upp till de demokratiska värdena och se till att demokratin bevarades.

– Nykterhetsrörelsen stod upp för demokratin under de tuffa åren under 30-talet och kriget. Det är ingen tvekan om det. Från att ha varit en väldigt pacifistisk organisation var man under kriget till slut beredd att försvara demokratin med vapen, genom att till exempel samarbeta med försvarsmakten i olika kampanjer för nykterhet i fält, säger Staffan Hübinette.

Kampen för demokratin och kampen mot främlingsfientlighet, nazism och rasism hänger onekligen ihop. Staffan Hübinette vet. Han har letat i arkiv, gamla protokoll och tidningar på jakt efter IOGT-NTO-rörelsens historia. Jakt- en började med en nyfikenhet kring hur rörelsen ställt sig kring rasbiologi, och slutade med att han skrev boken "Nykterhetsrörelsen, nazismen och demokratin".

– Framför allt var det fyra frågor nykterhetsrörelsen ställdes inför när demokratin utmanades av den framväxande nazismen. Grundfrågan var om rörelsen kunde vara neutral i förhållande till demokratin och diktaturen. De kom fram till att de var tvungna att ta ställning mot diktatur, säger Staffan Hübinette.

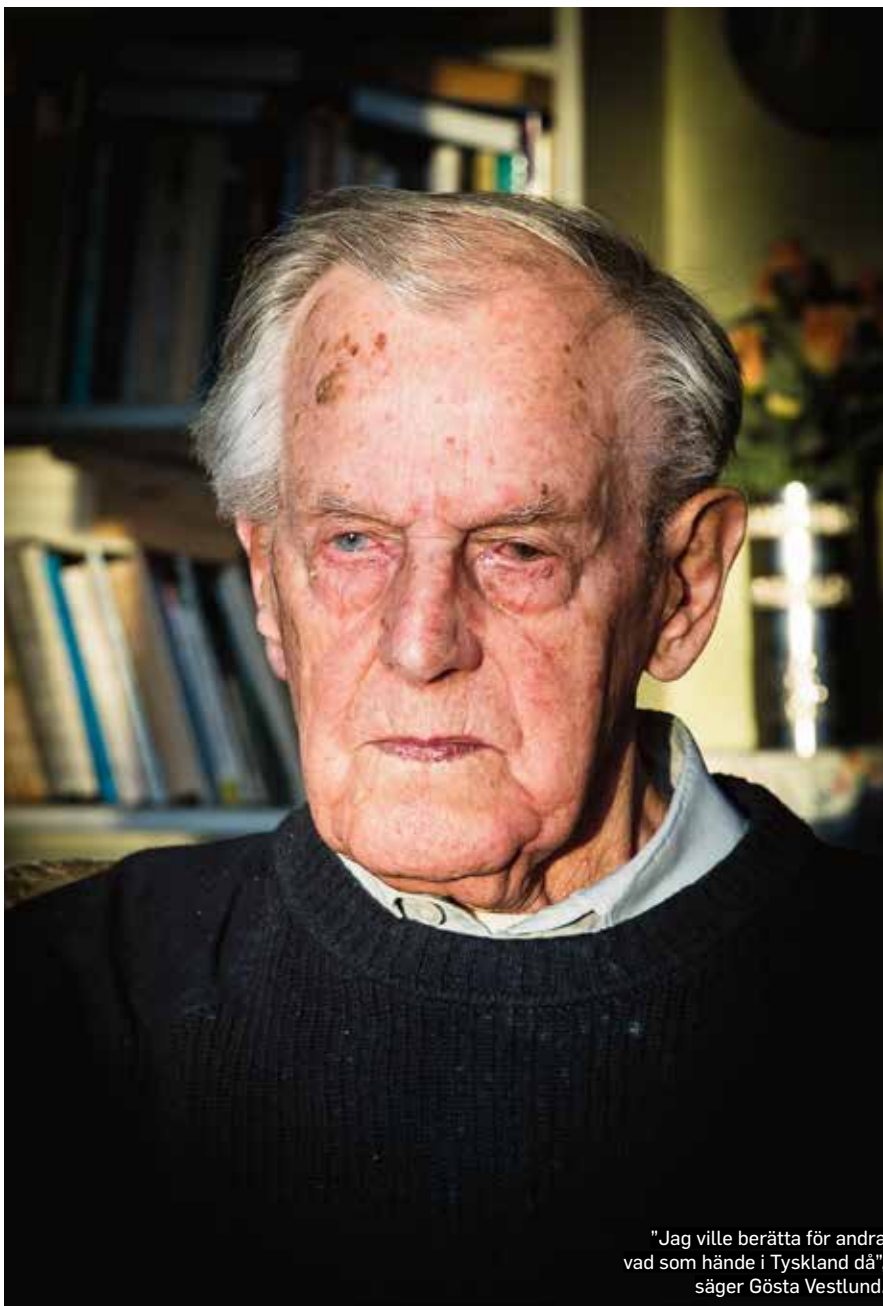
Den andra frågan var om en person kunde vara nazist och medlem i nykterhetsrörelsen. IOGT och NTO tyckte att så länge en medlem kunde förena sina nazistiska tankar med broderskapsprincipen så kunde personen vara medlem. Det viktigaste för dem var den politiska neutraliteten. För ungdomsförbunden SGU och Heimdal var det precis tvärtom. Det viktigaste var broderskapsprincipen.

Vid kongressen 1934 antog SGU ett uttalande som i praktiken uteslöt nazister: *"En människa som omfattar auktoritetsprincipen och ogillar demokratin, kan, enligt vår mening, icke vara godtemplare. [...] Ej heller bör inträde beviljas åt person, vars allmänna samhällsuppfattning icke står på raslikställighetens och demokratins grund."*

– I dag kan vi tycka att IOGT och NTO kunde ha varit tydligare då om medlemskap. Men det är samma fråga vi står inför i dag. Hur ska vi veta vem som kan vara medlem, vem som passar eller inte? Ska vi titta på vilket politiskt parti de röstar på eller ha förhör? Åsiktsregistrering? Det blir ju jättesvårt. Det måste vara upp till den enskildes samvete, om jag som IOGT-NTO-medlem skriver under på principen om att alla lika värde, ja, då är alla välkomna, säger Staffan Hübinette.

Den tredje frågan var ifall IOGT och NTO skulle hyra ut lokaler till nazistmöten eller inte.

– Uppenbarligen förekom det att man hyrde ut till nazistmöten. I några fall hyr-

"Jag ville berätta för andra vad som hände i Tyskland då", säger Gösta Vestlund.

de man ut med förbehåll, i några fall inte. I Björbo var det krav på att det efter nazistmötet skulle vara fri diskussion. I andra fall stängdes dörrarna för nazisterna.

Den fjärde frågan, enligt Staffan Hübinette, handlade om hur internationella IOGT skulle ställa sig till tyska IOGT efter att det nazifierats.

– Där tog nazister över ledningen i IOGT och ändrade stadgarna så att judar kunde uteslutas, vilket var en förutsättning för att organisationen skulle vara kvar i Tyskland. Frågan var då: kunde tyska IOGT vara med i internationella IOGT? Man ville ha dem kvar och trodde situationen skulle gå över, men det var för

stark opinion emot, framför allt i Sverige, vilket ledde till att tyska IOGT tvingades dra sig ur.

Staffan Hübinette lutar sig tillbaka i stolen. Han är tillbaka i nutiden på kon托ret på Tollare folkhögskola.

– Vi har samma dilemma nu som i början av 30-talet. Kan man vara medlem i IOGT-NTO och rösta på Sverigedemokraterna? När blir ett parti tillräckligt rumsrent för att bjudas in till politikerträffar? Skillnaden är att nu har vi facit, vi vet vart den vägen kan leda.

För honom är det tydligt vad IOGT-NTO borde lära av historien när det gäller att arbeta mot främlingsfientlighet:

"Nykterhetsrörelsen stod upp
för demokratin under de tuffa
åren under 30-talet och kriget",
säger Staffan Hübnette.

– Det är viktigt att vi är tydliga i det vi säger, att vi manifesterar i ord. Men det viktigaste är att vi gör saker praktiskt. Att olika grupper känner sig välkomna i IOGT-NTO.

Historiskt har rörelsen genom debatter i medlemstidningarna och genom aktiv handling visat att demokratin är värd att värna om. Under andra världskriget samlade IOGT och NTO in pengar till Norge och Finland. I föreningarna stickade medlemmar strumpor och skaffade fram förnödheter till matpaket.

– Tanterna satt väl inte och pratade högt om politik och nazism när de stickade, men det var ändå ett aktivt och praktiskt sätt att värna om demokratin.

Och att jobba praktiskt i föreningarna är det viktigaste, enligt Staffan Hübnette.

– Det vi kan göra nu för att vara en kraft mot främlingsfientligheten är att värna demokratin och våra grundprinciper. Att visa det i praktiken i våra föreningar. Samla människor med olika bakgrund och visa att det fungerar. Att vi som rörelse visar att vi vill vara med och bygga framtidens samhälle där alla är välkomna.

Måste vi prata om rasism? Frågan kommer upp ibland och Anna Carlstedt har funderat, många gånger. Ibland kommer den i andra former som ”måste vi prata om Sverigedemokraterna?” eller ”kan ni inte bara ägna er åt nykterhet?”. Som förbundsordförande för IOGT-NTO har hon hört det mesta, och svaret är för henne lika tydligt som det alltid har varit: nej, det går inte att hålla tyst.

– Vi har en otroligt stor skyldighet att komma ihåg vår historia: varför startade vi? Och se att överst i våra grundsatser står tanken om alla människors lika rätt och värde. Den tanken kommer före nykterheten. Därför tycker jag det är självklart att vi ska ta ställning. Vi måste prata om främlingsfientlighet och rasism i våra föreningar, på kansliet, på våra folkhögskolor, säger Anna Carlstedt.

Förbundsstyrelsen har tagit fram en rekommendation om att föreningar inte ska hyra ut lokaler till Sverigedemokrater, och inte samarbeta med dem eller andra organisationer som inte ställer upp på principen om alla människors lika värde.

– Vi är inte emot yttrandefrihet. Sverigedemokraterna får göra vad de vill och tycka vad de vill – men inte i våra lokaler. Men det är som sagt en rekommendation, om en lokal förening vill hyra ut sin lokal till sverigedemokrater så kan vi inte göra något åt det. Men då ser vi direkt vad som händer. När det hände i Varberg så skrev Sverigedemokraterna där att de samarbetade med IOGT-NTO, säger Anna Carlstedt.

Hon tycker det är viktigt att alla ställer sig frågan om det går att vara sverige-

”Vi har samma dilemma nu som i början av 30-talet.”

STAFFAN HÜBNETTE

demokrat och samtidigt vara medlem i IOGT-NTO.

– Vi behöver inte vara överens, det viktiga är att vi diskuterar. Och det är upp till varje medlem att fråga sig: kan jag vara med i den här organisationen? Kan jag ställa upp på IOGT-NTO:s grundidé?

I en del diskussioner frågar sig medlemmar ifall de ska börja åsiktsregistrera sina IOGT-NTO-vänner för att se om de röstar på Sverigedemokraterna.

– Det är absolut inte en väg vi ska gå. Varje medlem måste själv få avgöra. De flesta medlemmar vet vi inget om, de kan vara rasister eller kanske skåpsuper. Det handlar inte om att diskutera enskilda medlemmar utan om frågan: kan vi vara medlemmar i Sverigedemokraterna och IOGT-NTO, eller inte?

Hon berättar att en del medlemmar gått ur IOGT-NTO på grund av debatten kring Sverigedemokrater.

– Ja, det är några enstaka. Men det är också medlemmar som går med därför att vi tar ställning.

Anna Carlstedt tycker att IOGT-NTO borde arbeta mer mot rasism.

– Jag tycker att vi kan göra mer, men vi behöver inte göra allt själva. Vi kan stötta andras initiativ. Det här ska vara en naturlig del av vårt arbete på alla nivåer. Att arbeta för ökad mångfald är jobbigt – men det ska vara lite besvärligt. Vi har inte en organisation för att saker ska vara enkla.

Exakt vad IOGT-NTO borde göra är inte skrivet i sten.

– Det handlar om att hela tiden fråga sig ”vad är det som behövs i samhället?”.

I slutet av 1800-talet var det lokaler och bibliotek. Men vad behövs 2015? EU-migranter, vad kan IOGT-NTO göra där? Ska vi driva egna asylboenden? Många frågar ”ska vi jobba med det i stället för alkoholfrågan?”. Och svaret är nej. Alla behöver inte göra allt, men alla kan göra något.

Hon säger att IOGT-NTO har ett stort arv att leva upp till.

– Det finns mycket likheter mellan 30-talet och nu. Det är tuffa tider, och då frågar många sig själva ”var är syndabocken?”. Men frågan är vilka som håller emot? Och ska IOGT-NTO stå där i framtiden och säga ”vi sa inget, vi gjorde inget”?

Därför fortsätter Anna Carlstedt att säga vad hon tycker, även fast det ibland bär emot. I en av sina krönikor skriver hon ”så fort jag skriver eller pratar om att vi skall ta strid mot främlingsfientlighet, så kommer ett antal hot och trakasserier. Jag är rädd hela tiden.”

– Det kommer hela tiden hot på min blogg. Man måste ta det på allvar, men inte förstora upp det, inte bli martyr för det. Sådan är vardagen för alla som jobbar med politik, ska man undvika det så kan man inte tycka saker. Många skriver och hotar för att de tror att ”då kommer IOGT-NTO sluta med det där”, men försvinner jag kommer någon efter mig.

"Vi har en otroligt stor skyldighet att komma ihåg vår historia", säger Anna Carlstedt.

”Vi behöver inte vara överens, det viktiga är att vi diskuterar.”

ANNA CARLSTEDT

Gösta Vestlund sitter i sitt vardagsrum och funderar. Många år har gått sedan det där nazistmötet i Gagnef och vissa saker går igen. När rapporterna om nazistmöten i Kärrtorp och terrordåd i Frankrike och Köpenhamn når hans öron är det svårt att tänka något annat än att främlingsfientligheten ökar.

– Ja, jag märker det genom en del motsättningar jag läser om i tidningar och

hör på radio och tv. Jag störs av det. De extrema rörelserna har en förödande människosyn. Det ser jag som något mycket allvarligt som vi på alla sätt måste försöka motverka.

Samtidigt så tror han på att lyssna.

– Först måste vi ta reda på hur andra människor tänker. Vi tror ofta människor om olika saker som de kanske inte står för. Jag tror att man ska, i den mån det går,

ha en diskussion med människor även om de har en annan åsikt. Lugnet i samtalet kan påverka. Men många kommer direkt i dispyt och då finns det ingen möjlighet att få samförstånd.

Vad IOGT-NTO borde göra för att motverka rasism tycker han är självklart:

– IOGT-NTO ska precis som alla andra folkbildningsorganisationer ordna seminarier, göra studiegrupper och träffas och diskutera. Och inte bara prata om rasismen, utan också om rasismens orsaker.

Han funderar vidare:

– En extremist är egentligen en människa som kommer på fel spår på grund av att hon är olycklig eller upplever andra som olyckliga. Det där är egentligen ganska självklara saker men vi måste upprepa dem. Vi människor gör inte tillräckligt mycket för människor som har det svårt. Många av oss måste ändra synsätt. Det vi måste göra är inte att samla på hög för egen del – vi måste se till att alla får en viss grundtrygghet. Något att äta, någonstans att bo, kläder, viss trygghet i kontakt med andra.

Han tror att grunden till den framväxande extremismen är att samhället förändras.

– Att extrema rörelser växer i Sverige beror på att Sverige har varit ett oerhört gemensamt land. Vi har haft ett gemensamt språk, gemensamma traditioner, samma religion, inget krig. Vi har i stort sätt varit enhetliga. Nu håller det på att förändras. Invandrare representerar andra kulturer, andra sätt att tänka. Och då störs vår enhetlighet. Det tar tid för oss att lära oss leva i ett mångkulturellt samhälle. ■

Så kan IOGT-NTO ta ställning:

- Ta ställning, visa att IOGT-NTO tycker illa om Sverigedemokraternas politik.
- Inte samarbeta med organisationer som inte tycker att alla människor är lika värda.
- Vara tydliga med vad IOGT-NTO tycker, att rörelsen vill ha ett öppet samhälle som präglas av mångfald.

"Det går inte riktigt att hålla fast i sina hårdaste fördomar om de gång på gång motbevisas", säger Carl Wennerstrand.

Han gick från nazist till engagerad nykterist

I ungdomen var Carl Wennerstrand nazist och aktiv i Vit makt-rörelsen. I dag jobbar han för alla människors lika värde som anställd på IOGT-NTO i Östergötland.

Hela uppväxten hade Carl Wennerstrands styvpappa kontrollerat honom och matat honom med nazistiska åsikter. Så när Carl Wennerstrand blev tolv år kändes det naturligt att hitta sitt eget Vit makt-gäng. Gänget blev viktigare och viktigare och till slut var den nynazistiska rörelsen hela hans liv.

– Det var många saker vi gjorde som kändes jobbiga, samtidigt kände jag att jag inte hade något annat jag kunde söka mig till i stället, säger Carl Wennerstrand.

Han började tvivla, funderade på att sluta, men visste inte vem han var om han inte var nazist. Därför fortsatte han. Men småbrotten blev större och när nazistgänget började planera ett brott som skulle involvera vapen ville Carl Wennerstrand inte vara med.

Hans gamla vänner letade upp honom och gav honom spö, men Carl Wennerstrand hade bestämt sig. Han började läsa på Komvux, och hans gamla världsbild drogs till sin yttersta spets.

– Det går inte riktigt att hålla fast i sina hårdaste fördomar om de gång på gång

motbevisas. Jag insåg att människor är människor, det är inte svårare än så. Det enda som avgör hur man är som människa är hur man behandlar andra.

Carl Wennerstrand fyller 39 år i år – och 21 år har gått sedan han hoppade av den nynazistiska rörelsen. De flesta tar emot hans historia positivt, men visst blir han också dömd.

– Oh ja. Jag har kört möten där folk säger "en gång nazist – alltid nazist" och reser sig upp och går. Men jag stöter oftare på människor som har en förståelse.

Carl Wennerstrand funderar en del över hur IOGT-NTO kan bli mer inkluderande.

– Det absolut viktigaste vi som stor folk-rörelse kan göra är att ta ställning och aldrig acceptera när kostymrasister slänger ur sig

främlingsfientliga argument. Vi måste i alla lägen stå upp för medmännisklighet och vara tydliga med att inom IOGT-NTO finns människor. Punkt.

Han tror att det är viktigt att uppmuntra alla typer av inkluderande föreningsverksamhet dit människor kan komma och känna sig som en del av en gemenskap.

– De enklaste små insatser av inkludering spelar roll. Vi ser det väldigt tydligt i våra sociala verksamheter och i kamratstödet. Jag tror inte vi kan gå ut och lära människor "mångfald", men vi kan föregå med gott exempel. Desto mer medmännisklighet vi skapar och står för, desto mindre kommer människor ha tid och ork att hata. Jag tror stenhårt på våg-effekten av medmännisklighet och glädje.

NATHALIE C. ANDERSSON

Carls tips. Så kan du göra om du träffar någon med rasistiska åsikter

- **Spela dum.** Ställa frågor som gör att personen måste motivera sina åsikter. Människohat bygger på känslor, ställer man nyfikna frågor baserade på logik så snubblar personen till slut på sig själv.
- **Ta avstånd från åsikterna,** men visa att du bryr dig om personen. Då har du alltid en möjlighet att påverka personen. Det är vanligt att tävla om vem som tar

mest avstånd från rasism, men de som gör så stänger bara dörren till att förändra människor.

- **Var inte rädd för att bjuda** in fördomsfulla personen till en förening som är blandad med invandrare, svenskar, hbtq-personer med mera. Fika och diskutera nykterhet, det kan göra jättestor skillnad.